Archive of SID

سنجش درجه‌ی مقاومت نظام بانکداری اسلامی
مطالعه موردی: جمهوری اسلامی ایران

رضا رنجبر*
ایمان باستانی‌فر**
محمدرضا حیدری***

چکیده

در ادبیات جهانی چندین مفهوم در قرابت معنایی با اقتصاد مقاومتی وجود دارد که مهم‌ترین این مفاهیم شامل؛ تاب‌آوری اقتصادی، آسیب‌پذیری اقتصادی، همبستگی اقتصادی، ثبات اقتصاد کلان و ضدشکنندگی اقتصادی است. در این پژوهش، با بررسی این مفاهیم، بررسی و تبیین ارتباط آن‌ها با اقتصاد مقاومتی و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، شاخص مقاومت در نظام بانکداری اسلامی استخراج شده است تا مقاومت در نظام بانکداری اسلامی، از یک واژه مفهومی و نظری به سمت یک الگوی کاربردی و کمّی‌پذیر در ادبیات سیاست‌گذاری برای یک کشور اسلامی مورد استفاده قرار گیرد. برای شاخص‌سازی در خصوص مقاومت از روش سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) که یک روشی ده مرحله‌ای جهت طراحی و برآورد شاخص‌های ترکیبی است، استفاده شده است. بر این اساس، مؤلفه‌های شش‌گانه استخراج شده مقاومت شامل، عدالت اقتصادی، مردم‌محوری، دانش‌بنیانی، فرهنگ جهادی، برون‌گرایی و درون‌زایی، شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی با دو روش وزن‌دهی یکسان و وزن‌دهی غیریکسان بر اساس نرم افزار اکسپرت چویس محاسبه و میزان مقاومت بانکی و نوسانات آن در کشور براساس شاخص ترکیبی مذکور در طول برنامه‌های اول تا پنجم توسعه اندازه‌گیری شده است. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که براساس شاخص طراحی شده

---

* کارشناسی ارشد علوم اقتصادی از دانشگاه اصفهان reza.ranjbar۱۳۷۱@yahoo.com
** استادیار دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول)
i.bastanifar@ase.ui.ac.ir
*** استادیار دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان heidari@isu.ac.ir

برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان تحت عنوان "طراحی الگوی تعیین درجه مقاومت در نظام بانکی- مورد مطالعه: اقتصاد ایران»

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۱۱ تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۷/۲۴

***فصلنامه راهبرد اقتصادی*، سال هفتم، شماره بیست‌وهفتم، زمستان ۱۳۹۷، صص ۶۳-۲۷**

www.SID.ir

Archive of SID

بیشترین و کم‌ترین مقاومت در نظام بانکی کشور مربوط به برنامه‌های پنجم و برنامه اول توسعه و بیشترین و کم‌ترین میزان نوسان مقاومت بانکی مربوط به برنامه‌های اول توسعه و برنامه چهارم توسعه است.

واژه‌های کلیدی: *اقتصاد مقاومتی؛ بانکداری مقاومتی؛ شاخص ترکیبی*

طبقه‌بندی JEL: C43, G21, B59

www.SID.ir

Archive of SID

مقدمه

یکی از گام‌های حرکت به سمت نظریه‌پردازی در عرصه اقتصاد مقاومتی و نظریه مقاومت در اقتصاد، تلاش جهت انجام مطالعات و پژوهش‌های کاربردی ذیل واژه مقاومت است. رهبر معظم انقلاب در جهت مقابله با آثار مخرب تحریم‌های بین‌المللی و هم‌چنین برای پایداری و قوام کشور واژه "اقتصاد مقاومتی" را اولین بار در شهریور ماه سال ۱۳۸۹ در دیدار جمعی از کارآفرینان مطرح نمودند. در بهمن ماه سال ۱۳۹۲ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی توسط ایشان به رؤسای قوای سه‌گانه و رییس مجمع تشخیص مصلحت نظام ابلاغ شد. در ادبیات اقتصادی چندین مفهوم در قرابت معنایی با اقتصاد وجود دارد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت هستند از: تاب‌آوری اقتصادی، آسیب‌پذیری اقتصادی، همبستگی اقتصادی، ثبات اقتصاد کلان و ضدشکنندگی اقتصادی که هر کدام مبتنی بر یک تعریف مشخصی استوار شده‌اند و لزوماً جایگزینی مناسب برای اقتصاد مقاومتی و درک صحیحی از واژه مقاومت نیستند.

اقتصاد مقاومتی دارای اهداف مشخصی است که همه بخش‌های جامعه باید در جهت تحقق آن‌ها تلاش کنند. بنابراین، نظام بانکی نیز به عنوان رکن مهم اقتصاد مقاومتی، باید در جهت تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی حرکت کند. برای بانکداری در اقتصاد مقاومتی می‌توان دو نقش اساسی تعریف کرد؛ از یک سو بانکداری یک صنعت در داخل اقتصاد است و از سوی دیگر این صنعت نقش اساسی به‌عنوان یک زیرساخت مهم در اقتصاد بر عهده دارد. از این‌رو بانکداری مقاومتی دارای دو بُعد است که در بُعد اول به استحکام درونی صنعت بانکداری

www.SID.ir

Archive of SID

توجه می‌شود و در بُعد دوم به نقشی که بانکداری و بانک مقاومتی در مقاوم‌سازی و پشتیبانی از اقتصاد مقاومتی بر عهده دارد، پرداخته می‌شود؛ از بُعد اول بـه بانـک مقاوم و از بُعد دوم به بانک مقاوم‌ساز تعبیر می‌شود. هم‌چنین، بانک مقـاوم زمـانی سودمند خواهد بود که بتواند در مقاوم‌سازی اقتصاد ایفای نقش نمایـد و در واقـع نقش پشتیبانی خود از اقتصاد مقاومتی را به درستی ایفا کند. (سیفلو، ۱۳۹۵: ۶۴)

اما سؤال این است که چگونـه مـی‌تـوان میـزان مقاومـت را در نظـام بـانکی اندازه‌گیری نمود تا نقاط ضعف و قوت بانک مقاوم و بانک مقاوم‌ساز تجلی یابـد؟ به طور یقین لازم است، شاخص‌هایی برای طراحی مقاوم‌سازی نظام بـانکی مـورد استفاده قرار گیرند که هم از نظر علمی روش‌مند بـوده و هـم قابلیـت سـنجش را داشته و کمّی‌پذیر باشند. لذا، این پژوهش درصـدد اسـت شـاخص کمّـی و قابـل سنجش برای مقاومت بانکی ارائه نماید و میزان مقاومت نظـام بـانکی در ایـران را طی برنامه‌های اول تا پنجم توسعه اندازه‌گیری نماید. بر این اساس در ابتـدا مبـانی نظری بیان می‌شود. در ادامه پیشینه تحقیق، روش تحقیق بیـان و سـپس در بخـش دیگر، الگوی تحقیق برآورد می‌گردد. در انتها نیز جمـع‌بنـدی و پیشـنهادات ارائـه می‌گردد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مبانی نظری

«اقتصاد مقاومتی اقتصادی است که ساخت درونی آن مقـاوم و مسـتحکم اسـت و با تغییرات مختلف در دنیا، متلاطم نمی‌شود. اقتصاد مقاومتی برای کشور ضـروری است؛ چه تحریم باشد چه نباشـد» (بیانـات مقـام معظـم رهبـری در حـرم مطهـر رضوی، ۱۳۹۲/۰۱/۰۱). به گفته‌ی مقام معظم رهبری، «بانـک‌هـا بایـد در راسـتای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی حرکت کنند. ایشان در این زمینه فرموده‌اند: بانـک‌هـا می‌توانند نقش ایفا کنند؛ هم نقش کمک‌کننده و هم نقش تخریب‌کننـده. ایـن بایـد مورد توجه مسئولان ارشد بانکی کشور قرار گیرد. بعضی از بانـک‌هـا در سرتاسـر کشور با شیوه‌های خاص برخی از بنگاه‌هـای اقتصـادی کوچـک و متوسـط را بـه

www.SID.ir

Archive of SID

تعطیلی کشاندند، نابود کردند. بانک‌ها باید برای اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی نقش مثبت ایفا کنند و خود را با این سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های دولت برای اجرای آن‌ها تطبیق دهند» (بیانات مقام معظم رهبری در جمع زائران و مجاوران حرم رضوی در مشهد، (۱۳۸۶/۰۱/۰۱)).

با توجه به تحریم‌ها و تکانه‌های خارجی، در چند سال اخیر توجه ویژه‌ای به اقتصاد کشور شده است، به طوری که در سال ۱۳۸۹ «اقتصاد مقاومتی» توسط مقام معظم رهبری مطرح شد. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دست‌یابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله ابلاغ گردید. یکی از نهادهای مهمی که می‌تواند در دست‌یابی به اقتصاد مقاومتی مؤثر باشد، بانک‌ها هستند که دست‌یابی به این مهم، مستلزم وجود یک نظام بانکی مقاومتی است. اما برای نهادینه کردن مفهوم مقاومت در عرصه بانکداری کشور، لازم است که مقاومت در نظام بانکی تبیین، شناسایی و در قالب شاخص‌های کمّی، سنجش و برآورد شود تا بتوان به صورت مستمر مقاومت نظام بانکی رصد شود.

هم‌چنین، بر اساس بند نُه از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخ‌گویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد و پیشگامی در تقویت بخش حقیقی اقتصاد به ویژه در راستای تقویت تولید ملی تأکید شده است. بنابراین مقاوم‌سازی بانک‌ها و حرکت بانک‌ها در مسیر اقتصاد مقاومتی باید به صورت جدی دنبال شود. (ابراهیمی و سیف، ۱۳۹۴: ۳۱)

با رصد و مطالعه ادبیات رایج اقتصادی این نتیجه به دست می‌آید که مفهوم اقتصاد مقاومتی نه تنها مفهومی جدید در کشور ما، بلکه دارای سابقه‌ای قابل ملاحظه در سایر کشورها است و شاهد بر این مدعا انواع الگوها و نظریه‌های جدید اقتصادی است که همگی به دنبال استحکام و مقاوم‌سازی مدل‌های خویش هستند. به طور کلی، چند مفهوم در قرابت با اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج احصا شده است که عبارت هستند از: تاب‌آوری اقتصادی[1]، آسیب‌پذیری

1. Economic Resilience

www.SID.ir

Archive of SID

اقتصادی[1]، ضدشکنندگی اقتصادی[2]، هم‌بستگی اقتصادی[3]، ثبات اقتصاد کلان[4]، نیرومندی/ مقاوم بودن اقتصادی[5] و امنیت اقتصادی.[6] (پیغامی و سلیمانی، ۱۳۹۶) در ادامه تعریف مختصری درمورد هرکدام از آن‌ها ارائه می‌شود:

الف- بریگوگلیو[7] استدلال کرده است که تاب‌آوری اقتصادی می‌تواند در دو معنی (الف) توانایی اقتصاد برای جذب اثر شوک‌های اقتصادی خارجی و (ب) توانایی اقتصاد برای بی‌اثر کردن اثرات زیان‌بار چنین شوک‌هایی مورد استفاده قرار گیرد. (Briguglio, 2009: 5)

ب- براساس مطالعات گیلامونت[8] آسیب‌پذیری اقتصادی به معنی ضربه دیدن (اثرپذیری منفی) از اتفاقات غیرقابل پیش‌بینی به‌طور کلی، و بالاخص مسائل اقتصادی است. (Guillaumont, 1991: 20)

ج- یک اقتصاد زمانی شکننده است که تکانه‌های بیرونی بتوانند به راحتی آن را از موقعیت در ظاهر متعادل و پیش‌رونده خارج کنند. (Hamel & Vallikangas, 2004: 357)

د- طبق مطالعات میلر[9] همبستگی اقتصادی به دنبال ریشه‌دار کردن فعالیت‌های اقتصادی با ایجاد پایه‌های محکم، مشارکت و تعاون و اقدام متقابل است.

ه- اقتصادی با ثبات است که آسیب‌پذیری خود را نسبت به شوک‌های خارجی حداقل سازد و بتواند راه را برای یک رشد اقتصادی باثبات باز نماید. (خلیلی عراقی و رمضانپور، ۱۳۸۰: ۴)

و- مقاوم بودن به صورت «توانایی یک سیستم برای مقابله با تغییرات به

---

1. Economic Vulnerability
2. Economic Anti-Fragility
3. Economic Solidarity
4. Macroeconomic Stability
5. Robustness of Institutions & Economies
6. Economic Security
7. Briguglio
8. Guillaumont
9. Miller

www.SID.ir

طوری که حالت با ثبات اولیه را حفظ کند» تعریف می‌شود؛ به طور خاص توانایی یک مدل اقتصادی برای آن که تحت فروض مختل، معتبر باقی بماند، مقاوم است. (پیغامی، سمیعی‌نسب و سلیمانی، ۱۳۹۴: ۳۸)

ز- امنیت اقتصادی عبارت است از آزادی از هر نوع ترس، شک و ابهام در بلااجرا ماندن تعهدات و مطالبات و در عین حال حصول اطمینان از برخورداری از ثمره فعالیت‌هایی که در زمینه تولید ثروت و توزیع و مصرف آن صورت می‌گیرد. امنیت اقتصادی، وضعیت باثباتی از شرایط و ساختار فعلی و افق معلوم و روشنی از آینده است که در آن فرد، جامعه، سازمان و دولت احساس رهایی از خطر کرده و به طور بهینه می‌توانند به تولید، توزیع و مصرف ثروت بپردازند. (برومند و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۷)

هر کدام از این موارد، مبتنی بر معیار و مبانی خاصی طراحی شده‌اند و توجه به هر کدام منجر به شکل‌گیری شاخص مجزایی از مقاومت در نظام بانکی می‌شود. بنابراین لازم است بر اساس موانع و مشکلات موجود در نظام بانکی کشور، تحلیل عمیق و دقیق مقاومت در سیاست های اقتصاد مقاومتی و شرایط سیاسی، اقتصادی کشور تعریف جامعی از مقاومت بانکی استخراج و بر اساس آن اقدام به شناسایی و طراحی متغیرهای تأثیرگذار و شکل‌دهنده و در نهایت طراحی شاخص مقاومت بانکی پرداخت.

همان‌طور که اشاره شد تمام بخش‌ها و زیربخش‌های اقتصادی باید در جهت تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی حرکت کنند، نظام بانکی نیز از این قاعده مستثنی نیست.

در این ادامه به بررسی مؤلفه‌های مهم اقتصاد مقاومتی با توجه به سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی پرداخته می‌شود.

از جمله سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری که به «درون‌زایی» اشاره دارند، بند اول، ششم، نهم و هفدهم سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی هستند که در زیر بیان می‌شوند.

بند اول: «تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های

www.SID.ir

Archive of SID

انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقای درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط»

بند ششم: «افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (به‌ویژه در اقلام وارداتی)، و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص»

بند نهم: «اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد ملی و پیشگامی در تقویت بخش واقعی»

بند هفدهم: «اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی»

همان‌طور که از سیاست‌های فوق مشخص است، برای مقاوم‌سازی اقتصاد، اصلاح و تقویت زیرساخت‌های کشور بسیار مهم است. به عبارت دیگر، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی «درون‌زایی» است.

بند دهم و یازدهم سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز به‌صورت زیر هستند:

بند دهم: «حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت از طریق:

- تسهیل مقررات و گسترش مشوق‌های لازم
- گسترش خدمات تجارت خارجی و ترانزیت و زیرساخت‌های مورد نیاز
- تشویق سرمایه‌گذاری خارجی برای صادرات
- برنامه‌ریزی تولید ملی متناسب با نیازهای صادراتی، شکل‌دهی بازارهای جدید، و تنوع‌بخشی پیوندهای اقتصادی با کشورها به ویژه با کشورهای منطقه
- استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز
- ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات با هدف گسترش پایدار سهم ایران در بازارهای هدف»

بند یازدهم: «توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به منظور

www.SID.ir

Archive of SID

انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات کالا و خدمات و تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج»

با توجه به این دو بند، مشخص است که ارتباط سازنده و متقابل با سایر کشورها از ویژگی‌های مهم اقتصاد مقاومتی به شمار می‌رود. بنابراین، مؤلفه دیگری که در اقتصاد مقاومتی مهم است، مؤلفه «برون‌گرایی» است.

«مردم‌محوری» یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم اقتصاد مقاومتی است که در بند اول سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به آن اشاره شده است.

بند اول: «تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقای درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط»

بند دوم سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز بیانگر مؤلفه «دانش‌بنیانی» در اقتصاد مقاومتی است.

بند دوم: «پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و سامان‌دهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقای جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان و دست‌یابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه»

یکی دیگر از اهداف و مؤلفه‌های مهم اقتصاد مقاومتی، برقراری عدالت در کشور یا همان «عدالت‌محوری» است که در بندهای زیر به آن اشاره شده است.

بند چهارم: «استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی»

بند پنجم: «سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف متناسب با نقش آن‌ها در ایجاد ارزش، به‌ویژه با افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقای آموزش، مهارت، خلاقیت، کارآفرینی و تجربه»

در بند بیستم سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز به «فرهنگ جهادی» به

www.SID.ir

Archive of SID

عنوان یکی از مؤلفه‌ها مهم اشاره شده است.

بند بیستم: «تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد و اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه»

به طور کلی با توجه به سیاست‌های اقتصاد مقاومتی می‌توان مؤلفه‌های مهم اقتصاد مقاومتی را این‌گونه برشمرد: ۱- درون‌زایی ۲- برون‌گرایی ۳- عدالت‌محوری ۴- مردم‌محوری ۵- دانش‌بنیانی ۶- فرهنگ جهادی.

پیشینه تحقیق

در سطح جهانی مطالعات بسیاری در زمینه اقتصاد و نظام بانکی و سیستم مالی صورت گرفته است، اما با این وجود به‌طور دقیق و جزیی پژوهش‌های چندانی در مورد طراحی درجه مقاومت نظام بانکی صورت نگرفته است. اغلب پژوهش‌های صورت گرفته در سطح جهانی بر موضوعاتی مانند اقتصاد آسیب‌پذیر (شکننده)، تاب‌آوری اقتصادی، شاخص مقاومت سیستم مالی و مقایسه بانک‌های متعارف و غیرمتعارف در شرایط بحران مالی اشاره دارند.

هم‌چنین تاکنون به طور مستقیم در مورد شاخص‌های بانکداری مقاوم‌بنیان پژوهشی در داخل کشور صورت نگرفته است و به طور کلی اغلب پژوهش‌های انجام شده در این رابطه بر موضوعاتی نظیر اقتصاد مقاومتی، مفهوم شناسی بانکداری مقاومتی، نقش بانکداری مقاومتی در اقتصاد و اندازه‌گیری شاخص‌های اقتصاد مقاومتی متمرکز بوده است. با این حال، در برخی از پژوهش‌های زیر، مطالعاتی درمورد سنجش اقتصاد مقاومتی آورده شده است که اگرچه به طور مستقیم با عنوان تحقیق مرتبط نیست، اما با توجه به این‌که بانکداری مقاومتی بخشی از اقتصاد مقاومتی است، می‌توان از نتایج آن بهره برد. اگر چه مقاله سید نوارانی و دیگران که در ادامه آورده شده نسبت به سایر مطالعات تا حدودی به پژوهش حاضر نزدیک است، اما این پژوهش به ساخت شاخص ترکیبی بانکداری اسلامی بر اساس دو گروه شاخه‌های شرعی و شاخه‌های اقتصادی با هدف سنجش کارایی بانکداری اسلامی اقدام کرده است، اما در پژوهش حاضر با هدف

www.SID.ir

Archive of SID

سنجش مقاومت نظام بانکی اقدام به ساخت شاخص ترکیبی شده که برای این‌کار از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و بیانات مقام معظم رهبری بهره گرفته شده است. هم‌چنین در پژوهش حاضر کارایی تنها بخشی از مقاوم بودن نظام بانکی در نظر گرفته شده و در روش‌شناسی پژوهشی که برای ساخت شاخص ترکیبی در این مقاله استفاده شده است، شاخص‌سازی فقط محدود به ساختن شاخص نیست، بلکه پس از ساخت شاخص باید به ارزیابی شاخص ساخته شده پرداخت.

میرجلیلی و بزرگی (۱۳۹۷) در مقاله «بررسی شاخص ترکیبی تاب‌آوری اقتصادی ایران طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۴» به بررسی میزان تاب‌آوری اقتصاد ایران برای سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۸۴ پرداخته‌اند. به این منظور در این مقاله، ابتدا برای محاسبه شاخص بومی تاب‌آوری اقتصاد ایران از روش شاخص‌سازی بریگوگلیو تبعیت شده است. مؤلفه‌های اصلی در این مقاله عبارت هستند از: موازنه بخش خارجی، کارایی بازارها، ثبات اقتصاد کلان و توسعه اجتماعی و حکمرانی. در مرحله اول تمام مؤلفه‌ها با توجه به اثرشان بر شاخص تاب‌آوری، به روش نرمال‌سازی ماکزیمم- مینیمم، معیار سنجش داده‌ها یکسان می‌شود. در مرحله بعد وزن برابر به تمام متغیرها داده می‌شود و در پایان شاخص تاب‌آوری با میانگین‌گیری ساده به دست می‌آید. نتایج نشان می‌دهد که شاخص تاب‌آوری اقتصاد ایران در انتهای دوره مورد بررسی (۱۳۹۳) با مقدار ۰/۶۲ نسبت به ابتدای دوره (۱۳۸۴) با مقدار ۰/۲۷ روندی افزایشی را پیموده است.

سیدنورانی و دیگران (۱۳۹۶) در مقاله خود تحت عنوان «طراحی شاخص ترکیبی بانکداری اسلامی در ایران» اقدام به طراحی و معرفی شاخص ترکیبی جدیدی برای بانکداری اسلامی می‌کنند. آن‌ها برای این امر ابتدا شاخه‌های بانکداری اسلامی را در گروه شاخه‌های شرعی و شاخه‌های اقتصادی با مطالعه منابع مربوطه، شناسایی و تعیین می‌کنند. شاخه‌های شرعی عبارت هستند از: حذف ربا، قرض‌الحسنه، عدم ضرر و ضرار، فقدان غرر، فقدان اکل مال به باطل و رعایت اخلاق اسلامی. شاخه‌های اقتصادی نیز شامل: عدالت اقتصادی، تناسب بخش واقعی و بخش پولی، تسهیم ریسک و کارایی اقتصادی هستند. پس از تعیین

www.SID.ir

Archive of SID

نماگرهای مربوط به هر مؤلفه، وزن هر یک از اجزای بانکداری اسلامی با روش دلفی و نظرسنجی از متخصصان تعیین می‌شود. سپس با توجه به بهینه بودن بازده (صفر تا یک) در محاسبه نماگرها تلاش می‌شود که تمام نماگرها به صورت نسبتی در این بازه قرار داشته باشند تا شاخص نهایی نیز از این ویژگی برخوردار باشد. در گام پایانی برای محاسبه شاخص کل، شاخه‌های معرفی شده با توجه به وزن‌های آن‌ها با هم ترکیب می‌شوند و شاخص ترکیبی بانکداری اسلامی به‌دست می‌آید.

سیفلو (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان «طراحی الگوی بانکداری مقاومتی با مطالعه موردی بانک نیازهای اساسی» به روش کتابخانه‌ای و توصیفی و با استفاده از نظریه تفکیک، الگوی بانکداری مقاومتی بر اساس نیازهای اقتصاد مقاومتی ارائه کرده است. در این پژوهش، مفهوم‌شناسی بانکداری مقاومتی در قالب دو مفهوم «بانک مقاوم» و «بانک مقاوم‌ساز» تشریح شده است و مبتنی بر الگوی تفکیک در بانکداری اسلامی، الگویی تفکیکی با سه نوع بانک نیازهای اساسی، توسعه‌ای و تجاری طراحی شده است. علاوه بر این، به عنوان جدیدترین نوع بانک، بانک نیازهای اساسی به‌صورت تفصیلی در سه محور منابع، مصارف و عملیات تشریح شده و نکات اجرایی در خصوص آن مورد بحث قرار گرفته است. مطابق با نتایج به دست آمده، بانکداری در اقتصاد مقاومتی دارای دو بعد است که بعد اول به استحکام درونی صنعت بانکداری و بنگاه اقتصادی بانک و بعد دوم به نقشی که بانکداری و بانک مقاومتی در مقاوم‌سازی و پشتیبانی از اقتصاد مقاومتی بر عهده دارد، مربوط می‌شود؛ از بعد اول به بانک مقاوم و از بعد دوم به بانک مقاوم‌ساز تعبیر می‌شود. هم‌چنین، چالش‌های اساسی که برای عملیاتی شدن بانکداری مقاومتی و به دست آوردن موفقیت لازم است، بیان شده است که عبارت هستند از: مشکل نظارت، ابهام در بازار و تعامل بین‌بانکی، نقش بانک مرکزی و ابزارها و روش‌های سیاست‌های پولی و سرمایه‌ها و منابع انسانی لازم.

بنابراین، به منظور عملیاتی شدن کل الگوی بانکداری مقاومتی، مناسب‌ترین

www.SID.ir

Archive of SID

راه شروع از بانک نیازهای اساسی و توسعه آن بـه سـایر انـواع اسـت؛ چـه اینکـه بانک‌های تجاری و توسعه‌ای تا حدودی در کشور وجود دارند، هرچند بـه دلایـل مختلف از مأموریت‌ها و اهداف خود فاصله گرفته‌اند که با تفکیـک آن‌هـا، توفیـق عمل به مأموریت‌ها و اهداف نیز بیشتر خواهد شد. هم‌چنین شرایط قانونی مذکور در قانون عملیات بدون ربـا نیـز بایـد متناسـب بـا شـرایط بانکـداری مقـاومتی و مقتضیات آن تغییر یابد و توسعه لازم در آن ایجاد شود.

خالقی (۱۳۹۵) در مقاله تحت عنـوان «نقـش نظـام بـانکی در تحقـق اقتصـاد مقاومتی» با استفاده از روش توصیفی- تحلیلـی و هـم‌چنـین روش کتابخانـه‌ای و اسنادی ابتدا به مرور اقتصاد مقاومتی و سیاست‌های کلی آن پرداخته است. سـپس، مشخصات نظام بانکی در اقتصاد مقاومتی و اقدام بانک‌ها را بررسی کرده است. در نهایت، در این مقاله نتیجه‌گیری می‌شـود کـه مشخصـات نظـام بـانکی در اقتصـاد مقاومتی به صورت زیر است:

۱-احیای مدیریت و روحیه‌ی جهادی در نظام بانکی
۲-یکپارچگی اتحاد و انسجام درون نظام بانکی
۳-خصوصی‌سازی و به‌سازی نظام بانکداری دولتی
۴-مقاوم‌سازی بانکداری الکترونیک در نظام بانکی

هم‌چنین، در این مقاله نتیجه‌گیری شده است کـه شـبکه بـانکی در دو محـور استحکام درونی (ایجاد شرایط بانک مقـاوم) و حمایـت مقـاومتی (ایجـاد شـرایط بانک مقاوم‌ساز) با مقاوم‌سازی مرتبط است.

بری، رایان و گرینهام[1] (۲۰۱۵) در مقاله‌ای تحـت عنـوان «شـاخص مقاومـت سیستم مالی» بیان می کنند که بحران سال ۲۰۰۸ یک سـری ضـعف در نظـام مـالی جهانی را برجسته کرده و تلاش برای طراحی مجدد و تنظیم سیستم بایـد بـر روی تضمین قابلیت انعطاف پذیری تمرکز کند. در ایـن پـژوهش بـا اسـتفاده از ادبیـات علمـی و سیاسـتی و مجموعـه‌ای از مصـاحبه‌هـای متخصصـان، ابتـدا تعریفـی از انعطاف‌پذیری بیان شده است، سپس، عوامل مؤثر بر انعطاف‌پـذیری سیسـتم مـالی

1. Berry, Ryan & Greenham

www.SID.ir

Archive of SID

برشمرده شده است. بر اساس نتایج به دست آمده، در این پژوهش، دو مفهوم اصلی انعطاف‌پذیری را بیان می‌شود: «توانایی یک سیستم برای بازگشت به وضعیت اولیه خود پس از تکانه» و «توانایی سیستم برای بازگشت به تعادل‌های مختلف». در پایان، هفت عامل کلیدی که بر انعطاف‌پذیری سیستم تأثیر می‌گذارد، بیان شده که عبارت هستند از:

۱- تنوع
۲- ارتباط و ساختار شبکه
۳- اندازه سیستم‌های مالی
۴- ترکیب دارایی
۵- ترکیب بدهی (نحوه تأمین مالی بانک‌ها)
۶- پیچیدگی و شفافیت
۷- نسبت بین دارایی‌های بانک‌ها و سرمایه‌های آن‌ها

فاروق و زهیر[1] (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان «آیا بانک‌های اسلامی بیشتر در معرض خطرات مالی هستند؟» با استفاده از روش اسنادی و اطلاعات دقیق ترازنامه‌های بانکی و وام‌های اعطایی بانک‌های پاکستان، به منظور بررسی رفتار تغییرات بانک‌های اسلامی و متعارف در یک بحران مالی که در طی سپتامبر تا اکتبر ۲۰۰۸ رخ داده است، استفاده کرده‌اند. در این پژوهش، مقاومت بانکی از جهت خطرات مالی در طی یک بحران مورد بررسی قرار گرفته است. آن‌ها با استفاده از داده‌های پاکستان که در آن هم بانک اسلامی و هم بانک متعارف وجود دارد، این بانک‌ها را در یک بحران مالی مقایسه کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که شعب بانک اسلامی کمتر مستعد برداشت سپرده ها در طول بحران مالی هستند و این شعب بیشتر در معرض بحران نقدینگی وام‌های جدید قرار می‌گیرند و در طول بحران مالی بیشتر وام می‌دهند و تصمیمات مربوط به اعطای وام آن‌ها نسبت تغییرات سپرده کمتر حساس است.

1. Farooq & Zaheer

www.SID.ir

Archive of SID

کراسن، لیانگ، پراتسایک و ژانگ[1] (۲۰۱۴) در مقاله خود تحت عنوان «انعطاف‌پذیری سیستم بانکی» با استفاده از روش تحلیل محتوا به بررسی انعطاف‌پذیری سیستم بانکی و ویژگی‌های آن پرداخته‌اند. آنان در این پژوهش، تعریف جدیدی از انعطاف پذیری سیستم بانکی ارائه داده‌اند. این تعریف براساس تجزیه و تحلیل بین ثبات مالی و توانایی بانک‌ها در ارائه خدمات اقتصادی برای رسیدن به یک اقتصاد گسترده ارائه شده است. بنابراین، انعطاف‌پذیری سیستم بانکی عبارت است از؛ توانایی بانک در جذب تکانه‌ها بدون تکیه بر حمایت دولتی و هم‌چنین توانایی انجام وظایف اصلی اقتصادی خود که منجر به رشد اقتصادی پایدار می‌شود. در این پژوهش بیان شده است که می‌توان یک چارچوب قوی را ایجاد کرد که بتواند انعطاف‌پذیری سیستم بانکی را مورد سنجش قرار دهد. براساس نتایج به دست آمده، انعطاف‌پذیری سیستم بانکی به انعطاف‌پذیری بازار مرتبط است. بخش اصلی سیستم مالی عبارت هستند از: بانک‌ها، مؤسسات مالی غیربانکی و بازارهای مالی. از یک طرف، انعطاف پذیری بانکی به قدرت بازار مالی بستگی دارد. فقدان ثبات بازار مالی باعث ایجاد مشکلاتی در تأمین مالی در طول یک بحران شده و به توانایی‌های نهادها برای جذب تکانه‌ها آسیب می‌رساند. به طور دقیق‌تر، ثبات مالی سیستم بانکی تا حد زیادی بستگی به قابلیت های تأمین مالی بانک‌ها، به ویژه تأمین مالی کوتاه مدت دارد. از سوی دیگر، انعطاف‌پذیری بازار بستگی به سلامت بانک‌ها و عملکرد آن‌ها دارد. به طور کلی، بانک ها سازندگان مهم بازار هستند و نقدینگی را در بازار اوراق بهادار عرضه می‌کنند. هم‌چنین، نقدشوندگی می‌تواند توانایی بازارهای مالی را برای کارکرد درست و رفع نیازهای اقتصادی کاهش دهد.

روش‌شناسی پژوهش

روشی که سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) برای ساخت شاخص‌های ترکیبی ارائه داده است دارای ۱۰ مرحله است. هر مرحله خود بی‌نهایت دارای اهمیت است، اما انسجام کل فرایند نیز اهمیتی برابر دارد. این ۱۰

1. Crossen, Liang, Protsyk & Zhang

www.SID.ir

Archive of SID

مرحله عبارتند از (OECD, 2008): ۱- تدوین چارچوب نظری[1]، ۲- انتخاب مؤلفه‌ها و متغیرها[2]، ۳- جاگذاری داده‌های گمشده[3]، ۴- تحلیل چند متغیره[4]، ۵- استانداردسازی متغیرها[5]، ۶- وزن‌دهی و تجمیع[6]، ۷- تحلیل حساسیت[7]، ۸- بازگشت به جزییات[8]، ۹- ارتباط با سایر شاخص‌ها[9]، ۱۰- معرفی و انتشار[10]

۱- تدوین چارچوب نظری: برای جلوگیری از تکرار مباحث بیان شده، آن‌چه که پیش‌تر در بخش چارچوب نظری به آن اشاره شد، برای این مرحله در نظر گرفته می‌شود.

۲- انتخاب مؤلفه‌ها و متغیرها: در این مرحله ابتدا یک تعریف از بانکداری مقاومتی در قالب مؤلفه‌های شش‌گانه اقتصاد مقاومتی ارائه می‌گردد؛

«بانکداری مقاومتی الگویی از تأمین مالی اسلامی است که با مشارکت مردم، ضمن صیانت نظام مالی در برابر تکانه های داخلی و خارجی بتواند با استفاده از سازوکار مادی و معنوی باعث استقرار عدالت اقتصادی، افزایش درون زایی و برون‌گرایی و رشد دانش بنیان اقتصاد ملی گردد».

سپس، انتخاب متغیرها براساس تحلیل محتوا و مؤلفه‌های شش‌گانه اقتصاد مقاومتی صورت گرفته تا ارتباط متغیرها با چارچوب نظری و تعریف بانکداری مقاومتی حفظ شود. بیان این نکته ضروری است که مؤلفه‌های موجود بر اساس بانکداری مقاومتی تعریف شده‌اند. ابتدا از هر یک از مؤلفه‌های اصلی یک تعریف ارائه می‌گردد و سپس نقش آن در نظام بانکی بررسی می‌شود.

---

1. Developing a Theoretical Framework
2. Selecting Variables
3. Missing Data
4. Multivariate Analysis
5. Multivariate Analysis
6. Weighting and Aggregation
7. Sensitivity Analysis
8. Back to the Details
9. Link to Other Variables
10. Presentation and Dissemination

www.SID.ir

Archive of SID

درون‌زایی در نظام بانکی

این شاخص در راهبرد اقتصاد مقاومتی گویای این مطلب است که رشد و پیشرفت اقتصادی در کشور بیشتر باید با تکیه بر منابع و ظرفیت‌های بسیار داخلی برنامه‌ریزی شود تا علاوه بر اینکه موجب رونق تولید و اشتغال می‌شود، سبب کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد از ناحیه تکانه‌ها و اختلالات خارجی گردد. (واعظ‌برزانی و دیگران، ۱۳۹۵: ۲۳)

بانک‌ها در ساختار داخلی خود با مسایل مختلفی روبه‌رو هستند که می‌توانند با تکیه بر ظرفیت‌های داخلی و هم‌چنین مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح، در جهت کنترل آن‌ها عمل کنند. در این پژوهش، برای مقاوم‌سازی نظام بانکی در زمینه درون‌زایی، پنج زیرشاخص «کیفیت وام»، «ریسک اعتباری»، «ریسک نقدینگی»، «کفایت سرمایه» و «نسبت اهرمی» که مربوط به ساختار داخلی نظام بانکی و به نحوی مدیریت مخاطرات نظام بانکی است، در نظر گرفته شده است. دو زیرشاخص «سهم شبکه بانکی در تأمین مالی» و «استقلال نظام بانکی» نیز به‌عنوان زیرشاخص‌های مربوط به بانک مقاوم‌ساز در نظر گرفته شده‌اند. به نظر می‌رسد که هرچه سهم نظام بانکی در تأمین مالی بیشتر باشد، پشتیبانی نظام بانکی در تحقق اقتصاد مقاومتی بیشتر می‌شود و اقتصاد کشور می‌تواند خود را در برابر تکانه‌ها مقاوم سازد. هم‌چنین، نظام بانکی در صورت مستقل بودن و مصون بودن از نفوذ و فشارهای سیاسی، می‌تواند سیاست‌های پولی مناسبی را اعمال کند و به مقاوم‌سازی اقتصاد کمک کند.

برون‌گرایی در نظام بانکی

برون‌گرایی در اقتصاد به روند هم‌گرایی کشورها به بازارهای جهانی به لحاظ حجم تجارت جهانی در کالا و خدمات، سرمایه‌گذاری در سبد سرمایه‌ای بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برمی‌گردد. (سلیمانی و سید حسین‌زاده یزدی، ۱۳۹۵: ۱۰۴)

برون‌گرایی یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم اقتصاد مقاومتی است که نظام بانکی نیز باید همانند سایر نهادهای دیگر در جهت تحقق آن حرکت کند. در همین

www.SID.ir

Archive of SID

جهت «حجم دارایی‌های خارجی» و «حجم سپرده‌های ارزی» با توجه به این‌که به نوعی به ارتباط با کشورهای خارجی مربوط می‌شود و هم‌چنین، صادرات و واردات نیز به روند همگرایی کشورها با بازارهای جهانی برمی‌گردد به عنوان زیرشاخص‌های برون‌گرایی انتخاب شده‌اند.

عدالت در نظام بانکی

از دیدگاه علم اقتصاد مرسوم، جوامع در دو موضع می‌توانند به عدالت بیندیشند: نخست هنگام تخصیص مواهب و امکاناتشان به نیازها و امیال خود و دوم هنگام توزیع پیامدها و نتایج آن تخصیص بین اعضای جامعه. فرض کنیم عوامل اصلی هرگونه تولید در جامعه، سرمایه، نیروی انسانی، زمین و مواد اولیه طبیعی باشد؛ هرجامعه‌ای مقدار معینی از این عوامل را در دست دارد. اما در مقابل هر جامعه به مقدار بی‌شماری کالا و خدمت هم نیازمند است. این‌که این عوامل اولیه تولید برای تولید کالاها و خدمات مختلف به گونه‌ای عادلانه تخصیص یابد را «عدالت تخصیصی» نام نهاده‌اند. از سوی دیگر زمانی که کالاها و خدمات در جامعه تولید می‌شوند، اینکه آن‌ها به گونه‌ای عادلانه میان اعضای جامعه توزیع شوند را «عدالت توزیعی» نام نهاده‌اند. (رنانی و باستانی‌فر، ۱۳۸۶: ۲۹۰-۲۸۹)

نظام بانکی نیز مانند سایر بخش‌های اقتصادی باید در زمینه تحقق عدالت اقتصادی اقدام کند. یکی از چالش‌هایی که در توزیع منابع بانکی وجود دارد این است که بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله: خدمات، صنعت و معدن، بازرگانی، مسکن و کشاورزی متناسب با اهمیت و نقش آن‌ها در پیشرفت و توسعه اقتصادی کشور به ویژه در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی، از شبکه بانکی تسهیلات دریافت نمی‌کنند. (گزارش کمیسیون بازار پول و سرمایه، ۱۳۹۵: ۱۰) بنابراین، نظام بانکی باید هم در زمینه عدالت تخصیصی و هم عدالت توزیعی وارد عمل شود و وظیفه خود را به نحو احسن انجام دهد. یکی از مشکلات نظام بانکی، تخصیص منابع بانکی است. براساس مؤلفه عدالت‌محوری اقتصاد مقاومتی باید این تخصیص به‌صورت عادلانه صورت گیرد، زیرا در صورتی که این تخصیص به‌صورت عادلانه باشد، هر یک از بخش‌های اقتصادی با توجه به اهمیت و ارزش افزوده‌ای

www.SID.ir

Archive of SID

که در اقتصاد دارند، منابع بانکی به آن‌ها تخصیص داده می‌شود. بنابراین در این پژوهش، «تخصیص عادلانه منابع بانکی» به‌عنوان یکی از زیرشاخص‌های مؤلفه عدالت اقتصادی انتخاب شده است. یکی دیگر از مباحث مهم نظام بانکی، تسهیلاتی است که به هر یک از استان‌ها اعطا می‌شود که این امر باید به صورت عادلانه انجام گیرد. نظام بانکی می‌تواند عوامل مختلفی را در نظر بگیرد تا تسهیلات بین استان‌های کشور را به صورت عادلانه توزیع کند. در این پژوهش، توزیع تسهیلات بین استان‌ها بر مبنای سهم جمعیت هر استان از کل جمعیت کشور در نظر گرفته شده است. زیرشاخص دیگری که برای مؤلفه عدالت اقتصادی در نظر گرفته شده «توزیع عادلانه درآمد و هزینه‌های بانکی» است. بانک با مدیریت صحیح درآمد و هزینه‌های خود می‌تواند کارایی خود را افزایش داده و هم‌چنین در جهت مقاوم ساختن خود گام بردارد. یکی از اقدامات مهم در این زمینه، برقراری عدالت میان سود سپرده‌ها و سود تسهیلات است، به این معنی که باید یک ارتباط منطقی و معقول بین این دو توسط نظام بانکی تعریف شود. یکی دیگر از مشکلات نظام بانکی، تسلط بخش دولتی بر بخش خصوصی یا غیردولتی در دریافت تسهیلات است. این امر که به معنی فشار زیاد دولت بر شبکه بانکی است، منجر به کاهش اعطای تسهیلات به بخش غیردولتی خواهد شد. بنابراین، نظام بانکی باید در این زمینه عدالت را بین این دو بخش برقرار سازد. به این منظور، دو زیرشاخص «تسهیلات اعطایی به بخش دولتی» و «تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی» نیز برای مؤلفه عدالت اقتصادی انتخاب شده‌اند.

روحیه جهادی در نظام بانکی

روحیه جهادی در حقیقت چیزی فراتر از انگیزه‌های سازمانی یا سود شخصی است. وقتی روحیه جهادی بر کاری حاکم شود، دیگر فرد یا سازمان خود را در چارچوب بخش‌نامه‌ها و وظایف تعیین شده اداری و یا سود شخصی‌اش نمی‌سنجد و به صورت طبیعی در آن قالب محدود نیز عمل نمی‌کند، در چنین شرایطی افراد تنها به هدف می‌اندیشند و تا رسیدن به آن دست از تلاش برنمی‌دارند. (دهقان‌پور و دیگران، ۱۳۹۴: ۵۹)

www.SID.ir

Archive of SID

رویکرد جهادی در نظام بانکی به این معنی است که علاوه بر تلاش و کوشش جدی برای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی، نظام بانکی نباید فقط سود اقتصادی را در نظر بگیرد و منافع اجتماعی را نیز در نظر بگیرد. به عبارت دیگر، نظام بانکی می‌تواند در برخی موارد، از بخشی از سود خود چشم‌پوشی کرده و در عوض در جهت منافع ملی حرکت کند.

در این پژوهش برای مؤلفه فرهنگ جهادی دو زیرشاخص «مالیات بر سود» و «تسهیلات قرض‌الحسنه» در نظر گرفته شده است. با اعمال مالیات بر سود، نظام بانکی و سپرده‌گذاران از بخشی از سود خود صرف نظر کرده که با مالیاتی که بر سود تعلق می‌گیرد، می‌توان آن را در جهت مقاوم‌سازی و آبادانی کشور به کار گرفت. در زیرشاخص «تسهیلات قرض‌الحسنه» نیز با توجه به این‌که نظام بانکی هیچ سودی از دریافت‌کنندگان تسهیلات دریافت نمی‌کند، با این‌کار برای تحقق مؤلفه فرهنگ جهادی اقدام کرده و می‌تواند در جهت مقاوم‌سازی خود گام بردارد.

دانش‌بنیانی در نظام بانکی

رهبر معظم انقلاب می‌فرمایند: «گفتیم اقتصاد مقاومتی، اقتصاد دانش‌بنیان است یعنی از پیشرفت‌های علمی استفاده می‌کند، به پیشرفت‌های علمی تکیه می‌کند، اقتصاد را بر محور علم قرار می‌دهد؛ اما معنای آن این نیست که این اقتصاد منحصر به دانشمندان است و فقط دانشمندان می‌توانند نقش ایفا کنند در اقتصاد مقاومتی؛ نخیر، تجربه‌ها و مهارت‌ها ـ تجربه‌های صاحبان صنعت، تجربه‌ها و مهارت‌های کارگرانی که دارای تجربه و مهارتند ـ می‌تواند اثر بگذارد و می‌تواند در این اقتصاد نقش ایفا کند».

رهبر معظم انقلاب تأکید کرده‌اند که «اگر شرکت‌های دانش‌بنیان جدی گرفته شوند و از توسعه کمی و کیفی آن‌ها حمایت شود، به واسطه ثروت‌آفرینی از طریق علم، اقتصاد کشور به شکوفایی حقیقی خواهد رسید». همان‌گونه که مشخص است شرکت‌های دانش‌بنیان نقش بسیار مهمی در شکوفایی اقتصاد کشور دارند. نظام بانکی با تأمین مالی و اعطای تسهیلات مناسب از نظر کمیت و کیفیت به شرکت‌های دانش‌بنیان می‌تواند نقش مهمی را در این زمینه ایفا کند.

www.SID.ir

Archive of SID

طبق تعریف سازمان اقتصادی همکاری و توسعه (OECD)، اقتصاد دانش‌بنیان اقتصادی است که بر اساس تولید، توزیع و کاربرد دانش و اطلاعات شکل گرفته و سرمایه‌گذاری در دانش و صنایع دانش‌بنیان مورد توجه خاص قرار می‌گیرد.

بنابراین با توجه به این‌که بانکداری الکترونیکی بر اساس دانش و کاربرد اطلاعات شکل گرفته، در این پژوهش تعداد ATMها و تراکنش‌های الکترونیکی نیز به عنوان بانکداری الکترونیکی و هم‌چنین زیرشاخص دانش‌بنیانی در نظر گرفته شده است.

مردم‌محوری در نظام بانکی

اقتصاد زمانی واجد توان پایداری و مقاومت فوق‌العاده می‌گردد که محوریت آن توده‌های مردمی باشند. مقصود از مردمی کردن اقتصاد در گام اول، حساس کردن مردم به اقتصاد و سپس درگیر نمودن آنان به عنوان مصرف کننده‌ای فعال در اقتصاد است. در گام های بعدی درگیر کردن مردم به عنوان تولیدکننده و توزیع‌گر فعال و مهم‌تر از همه دخالت دادن مردم در توسعه کشور و رقم زدن توسعه مشارکتی قرار دارد که بسیار وسیع‌تر از دخالت دادن صرف سرمایه‌های مردم در اقتصاد است که از طریق اصل ۴۴ قانون اساسی باید تحقق بیابد و اعم از حضور و مشارکت مردمی در اقتصاد نیز می‌باشد، اما نباید مردمی کردن اقتصاد را به آن تقلیل داد. (حسین‌پور و صدیقی، ۱۳۹۷: ۲۷)

یکی دیگر از مؤلفه مهم اقتصاد مقاومتی، مردم‌محوری است که به معنی مشارکت مردم در اقتصاد است. به طور معمول مردم بخشی از دارایی و پول‌های نقد خود را در بانک پس‌انداز می‌کنند که به این‌صورت بخشی از تأمین مالی نظام بانکی توسط سپرده‌ها و پس‌اندازهای مردم انجام می‌گیرد، به همین منظور در این پژوهش، حضور مردم در تأمین مالی به عنوان زیر شاخص مردم محوری در نظر گرفته شده است که در این زمینه نظام بانکی می‌تواند با شفاف‌سازی صورت‌های مالی خود و سایر روش‌ها مردم را به مشارکت در تأمین مالی و سپرده‌گذاری در بانک تشویق کند. هم‌چنین مردم می‌توانند به تعهداتی که نسبت به بانک در زمینه پرداخت تسهیلاتی که به آن‌ها اعطا شده، عمل نمایند که در پژوهش حاضر،

www.SID.ir

Archive of SID

زیرشاخص اخلاق اسلامی(وفای به عهد) در نظر گرفته شده است.

بیان این نکته ضروری است که به منظور محاسبه و کمّی‌سازی زیرشاخص‌ها از سایر مطالعاتی که از این شاخص‌ها استفاده کرده‌اند استفاده شده است. هم‌چنین برای کمّی‌سازی زیرشاخص‌هایی که توسط پژوهش‌گر پیشنهاد شده‌اند، از نظرات و پیشنهادات کارشناسان استفاده شده است.

در جدول زیر، متغیرهای(زیرشاخص‌ها) انتخاب شده مربوط به هر مؤلفه آورده شده است.

جدول ۱. مؤلفه‌ها و متغیرهای موثر در نظام بانکی

متغیر یا زیرشاخص	مؤلفه مربوطه
توزیع بهینه منابع بین بخش‌های اقتصادی (موسویان و ابراهیمی، ۱۳۹۲)	عدالت اقتصادی
توزیع استانی تسهیلات (پیشنهاد پژوهش‌گر)	
توزیع عادلانه درآمد و هزینه‌های بانکی (موسویان و ابراهیمی، ۱۳۹۲)	
تسهیلات اعطایی به بخش دولتی (پیشنهاد پژوهش‌گر)	
تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی (پیشنهاد پژوهش‌گر)	
حضور مردم در تأمین مالی (پیشنهاد پژوهش‌گر)	مردم‌محوری
اخلاق اسلامی (وفای به عهد) (سید نورانی و دیگران، ۱۳۹۶)	
کمیت تسهیلات اعطایی به شرکت‌های دانش‌بنیان (پیشنهاد پژوهش‌گر)	دانش‌بنیانی
کیفیت تسهیلات اعطایی به شرکت‌های دانش‌بنیان (پیشنهاد پژوهش‌گر)	
تعداد ATM (Kumar and Chand Yadav, 2013)	
تراکنش‌های الکترونیکی (پیشنهاد پژوهش‌گر)	
مالیات بر سود سپرده‌ها (پیشنهاد پژوهش‌گر)	فرهنگ جهادی
نسبت تسهیلات قرض‌الحسنه به کل تسهیلات (پیشنهاد پژوهش‌گر)	
حجم دارایی‌های خارجی (پیشنهاد پژوهش‌گر)	برون‌گرایی
سپرده‌های ارزی (پیشنهاد پژوهش‌گر)	
اعتبارات اعطایی جهت صادرات (پیشنهاد پژوهش‌گر)	
اعتبارات اعطایی جهت واردات استراتژیک (پیشنهاد پژوهش‌گر)	
سهم شبکه بانکی در تأمین مالی (پیشنهاد پژوهش‌گر)	درون‌زایی
کیفیت وام (خوش طینت و دیگران، ۱۳۹۴)	
ریسک نقدینگی (خوش طینت و دیگران، ۱۳۹۴)	
کفایت سرمایه (بال ۳)	
نسبت اهرمی (بال ۳)	
ریسک اعتباری (مهرآرا و مهران‌فر، ۱۳۹۲)	
استقلال بانک مرکزی (جعفری صمیمی و درخشانی درآبی، ۱۳۹۴)	

منبع: یافته‌های پژوهش

۳- جاگذاری داده‌های گمشده: داده‌های گمشده اغلب مانع تدوین یک شاخص ترکیبی قدرتمند می‌شوند. منظور از داده‌های گمشده، داده‌هایی است که در بازه

www.SID.ir

Archive of SID

زمانی مورد نظر پژوهش برای متغیر (زیرشاخص) انتخاب شده موجود نباشد و یا به طور کلی متغیر ساخته شده جدید فاقد داده است. با توجه به این‌که یکی از اهداف این پژوهش، سنجش مقاومت نظام بانکی در طول پنج برنامه توسعه است، بنابراین برای هر یک از متغیرها (زیرشاخص‌ها) داده‌های سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۴ مورد نیاز است که ممکن است برخی از داده‌ها در دسترس نباشند و یا به طور کلی برای برخی از متغیرهای ساخته شده جدید، داده موجود نباشد. در مواجهه با داده‌های گمشده به دو صورت برخورد می‌شود. در مواجهه با داده‌های یک متغیر یا زیرشاخص که داده‌های آن به طور کامل در دسترس نیستند یا به صورت سر انگشتی بیش از ۳۰ درصد داده‌ها موجود نیستند، روش حذف متغیر انتخاب می‌شود، به این‌صورت که متغیر مورد نظر از تحلیل خارج می‌شود، زیرا با توجه به این‌که بیش از ۳۰ درصد داده‌ها موجود نیستند، در صورت جاگذاری آن‌ها نمی‌توان به نتایج به دست آمده استناد کرد، به‌عبارت دیگر، داده‌های به دست آمده غیرواقعی هستند که از طریق داده‌سازی به دست آمده‌اند. هم‌چنین، اگر داده‌های گمشده کمتر از ۳۰ درصد کل داده‌های آن متغیر باشند، از روش جاگذاری رگرسیونی استفاده می‌شود. در جاگذاری رگرسیونی، داده‌های گمشده با رگرسیون به دست می‌آید و جایگزین می‌شود. در این روش، متغیر وابسته رگرسیون، متغیر مربوط به داده گمشده و متغیر مستقل(متغیر توضیح‌دهنده) مربوط به داده گمشده است. در این مرحله داده‌های گمشده با استفاده از نرم‌افزار SPSS جاگذاری می‌شوند.

متغیرهای حذف شده در این پژوهش عبارتند از: توزیع استانی سپرده‌ها، اخلاق اسلامی، کمیت تسهیلات اعطایی به شرکت‌های دانش‌بنیان، کیفیت تسهیلات اعطایی به شرکت‌های دانش‌بنیان، مالیات بر سود سپرده‌ها، اعتبارات اعطایی جهت واردات استراتژیک، سهم شبکه بانکی در تأمین مالی، سپرده‌های ارزی، کفایت سرمایه و نسبت اهرمی. هم‌چنین، برای متغیر دارای داده گمشده «کیفیت وام» از روش جاگذاری رگرسیونی استفاده شده است.

۴- تحلیل چندمتغیره: در این مرحله ارتباط متغیرها (زیرشاخص‌ها) با یکدیگر

www.SID.ir

Archive of SID

و با شاخص نهایی یعنی مقاومت بانکی بررسی می‌شود. برای این کار متغیرهای انتخاب شده بر اساس یک روش سلسله مراتبی مرتب شده‌اند. این دسته‌بندی که با مشورت و نظرات خبرگان انجام گرفته، در چهار لایه که به ترتیب عبارت هستند از: «مؤلفه‌های اصلی»، «مؤلفه‌های فرعی»، «شاخص‌های عملیاتی» و «نماگرها» خلاصه شده است.

۵- استانداردسازی متغیرها: از آن‌جا که متغیرهای (زیرشاخص‌های) مختلف به صورت معمول واحدهای اندازه‌گیری متفاوتی دارند، قبل از تجمیع باید به نحوی به یک واحد یکسان تبدیل شوند. در این پژوهش برای استانداردسازی از روش مینیمم- ماکزیمم استفاده شده است. این روش با یک دامنه مشابه و یکسان (۱و۰) به بیانگرها، آن‌ها را استاندارد می‌کند. در این روش، در صورتی‌که جهت آن بیانگر مثبت باشد، یعنی افزایش آن بیانگر، بهتر باشد، برای استانداردسازی از فرمول زیر استفاده می‌شود:

$$\frac{\text{مقدار واقعی} - \text{Min}}{\text{Max} - \text{Min}}$$ رابطه (۱)

هم‌چنین، اگر جهت بیانگر منفی باشد، یعنی کاهش آن بهتر باشد، از فرمول زیر استفاده می‌شود:

$$\frac{\text{Max} - \text{مقدار واقعی}}{\text{Max} - \text{Min}}$$ رابطه (۲)

۶- وزن‌دهی و تجمیع: زمانی که از یک مبنای نظری برای تدوین یک شاخص ترکیبی استفاده می‌شود، وزن‌ها اثر مهمی بر شاخص نهایی خواهند داشت. به همین منظور در این پژوهش، برای مشخص کردن وزن مؤلفه‌های اصلی و مؤلفه‌های فرعی بر اساس فرایند تحلیل سلسله مراتبی که تکنیکی متداول برای تصمیم‌گیری‌های چند معیاره محسوب می‌شود، استفاده می‌شود. این روش ارزیابی، از طریق مقایسه‌های زوجی و توزیع پرسش‌نامه بین متخصصان و کارشناسان حوزه پولی و بانکی انجام می‌گیرد و از شرکت‌کنندگان درخواست می‌شود اهمیت هر یک از مؤلفه‌های اصلی و فرعی را نسبت به یکدیگر براساس جدول «ترجیحات توماس ال ساعتی» بیان کنند. سپس، نتایج به‌دست آمده از

www.SID.ir

Archive of SID

پرسش‌نامه‌ها وارد نرم‌افزار Expert Choice می‌شوند که وزن هر یک مؤلفه‌ها مشخص گردد. در مرحله بعد، برای وزن‌دهی لایه بعدی یعنی شاخص‌های عملیاتی بر اساس نتیجه‌ای که در مرحله قبل به‌دست آمده، وزن یکسانی به هر یک از شاخص‌های عملیاتی مربوط به مؤلفه فرعی خود داده می‌شود. بعد از وزن‌دهی لازم است تا متغیرها با هم تجمیع گردند و شاخص ترکیبی نهایی حاصل شود. در این پژوهش، برای تجمیع بیانگرهای استاندارد شده و وزن داده شده از روش تجمیع خطی استفاده می‌شود.

۷- **تحلیل حساسیت**: تحلیل حساسیت، به مطالعه تأثیرپذیری متغیرهای خروجی از متغیرهای ورودی یک مدل یا شاخص گفته می‌شود. در این پژوهش، به منظور انجام تحلیل حساسیت شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی، روش وزن‌دهی با استفاده از جداول وزنی مورد بررسی قرار گرفته می‌شود.

۸- **بازگشت به جزییات**: شاخص‌های ترکیبی نقطه شروع تحلیل هستند. آن‌ها علاوه بر این‌که به عنوان چکیده بیانگرها برای هدایت سیاست‌ها به‌کار می‌روند، می‌توانند به صورت شاخص‌های فرعی و یا بیانگرهای منفرد که از تجزیه شاخص اصلی به دست می‌آیند نیز کاربرد داشته باشند. اهمیت این مرحله به این خاطر است که عملکرد کشور(ها) را در سطح بیانگرها بررسی شود تا مشخص شود که نتایج شاخص از چه عواملی ناشی می‌شود.

۹- **ارتباط با سایر شاخص‌ها**: شاخص‌های ترکیبی اغلب مفاهیمی را اندازه‌گیری می‌کنند که با پدیده‌های قابل اندازه‌گیری و شناخته شده‌ی دیگری ارتباط دارند.

با توجه به این‌که شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی ارائه شده، یک شاخص جدید است و متغیرهای زیادی در ایجاد آن نقش دارند، ممکن است که بررسی ارتباط آن با سایر متغیرها چندان علمی به نظر نرسد، به همین دلیل این مرحله از مراحل ده‌گانه روش OECD در این پژوهش مورد بررسی قرار نمی‌گیرد.

۱۰- **معرفی و انتشار**: شیوه‌های ارائه و معرفی شاخص‌های ترکیبی از اهمیت بسیاری برخوردار هستند. شاخص‌های ترکیبی باید قادر باشند به آسانی و به طور

www.SID.ir

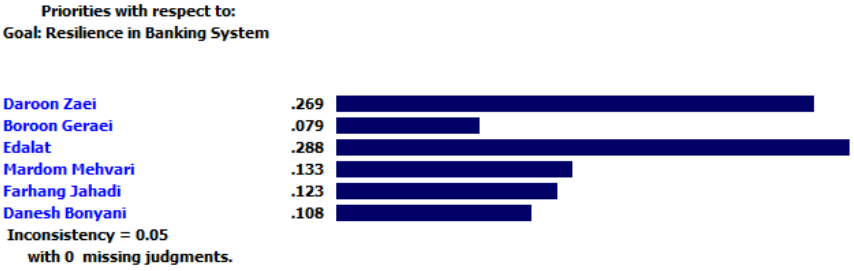
Archive of SID

دقیق با تصمیم‌سازان و استفاده کنندگان آن ارتباط برقرار کنند.

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که بیان شد وزن‌دهی مؤلفه‌های اصلی و فرعی، بر اساس روش مقایسات زوجی و توزیع پرسشنامه انجام گرفته است. بر همین اساس پس از توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، اطلاعات آن‌ها وارد نرم‌افزار Expert Choice می‌شود تا وزن مؤلفه‌های اصلی و فرعی مشخص گردد. نتایج به دست آمده از طریق نرم‌افزار در شکل‌های زیر نمایش داده شده است.

شکل ۱. وزن‌دهی غیر یکسان مؤلفه‌های اصلی بر حسب میزان تأثیرگذاری بر مقاومت بانکی

منبع: یافته‌های پژوهش

این نتایج حاکی از آن است که از منظر خبرگان مؤلفه‌های «عدالت اقتصادی» و «درون‌زایی» در جهت افزایش مقاومت نظام بانکی دارای اهمیت بیشتری نسبت به سایر مؤلفه‌های اصلی هستند.

شکل ۲. وزن‌دهی غیر یکسان مؤلفه‌های فرعی عدالت اقتصادی

منبع: یافته‌های پژوهش

از نظر خبرگان، مؤلفه فرعی «تخصیص عادلانه منابع بانکی» در تحقق عدالت اقتصادی دارای اهمیت بیشتری نسبت به «توزیع عادلانه منابع بانکی» است.

www.SID.ir

Archive of SID

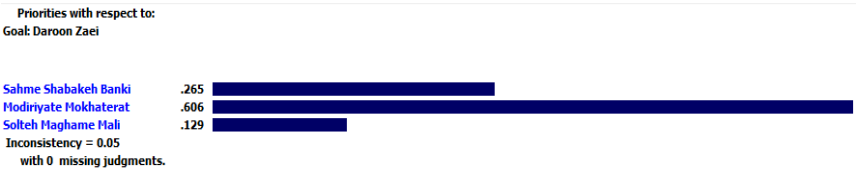
شکل ۳. وزن‌دهی غیریکسان مؤلفه‌های فرعی برون‌گرایی

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج به‌دست آمده، «مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌های خارجی» در تحقق برون‌گرایی اهمیت بیشتری نسبت «حمایت از صادرات و واردات» دارد.

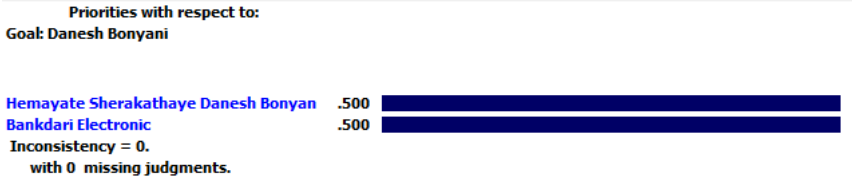
شکل ٤. وزن‌دهی غیریکسان مؤلفه‌های فرعی درون‌زایی

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به شکل فوق که حاصل نظرات خبرگان است، مؤلفه فرعی «مدیریت مخاطرات» در تحقق «درون‌زایی» اهمیت بیشتری نسبت به سایر مؤلفه‌های فرعی دارد.

شکل ۵. وزن‌دهی غیریکسان مؤلفه‌های فرعی دانش‌بنیانی

منبع: یافته‌های پژوهش

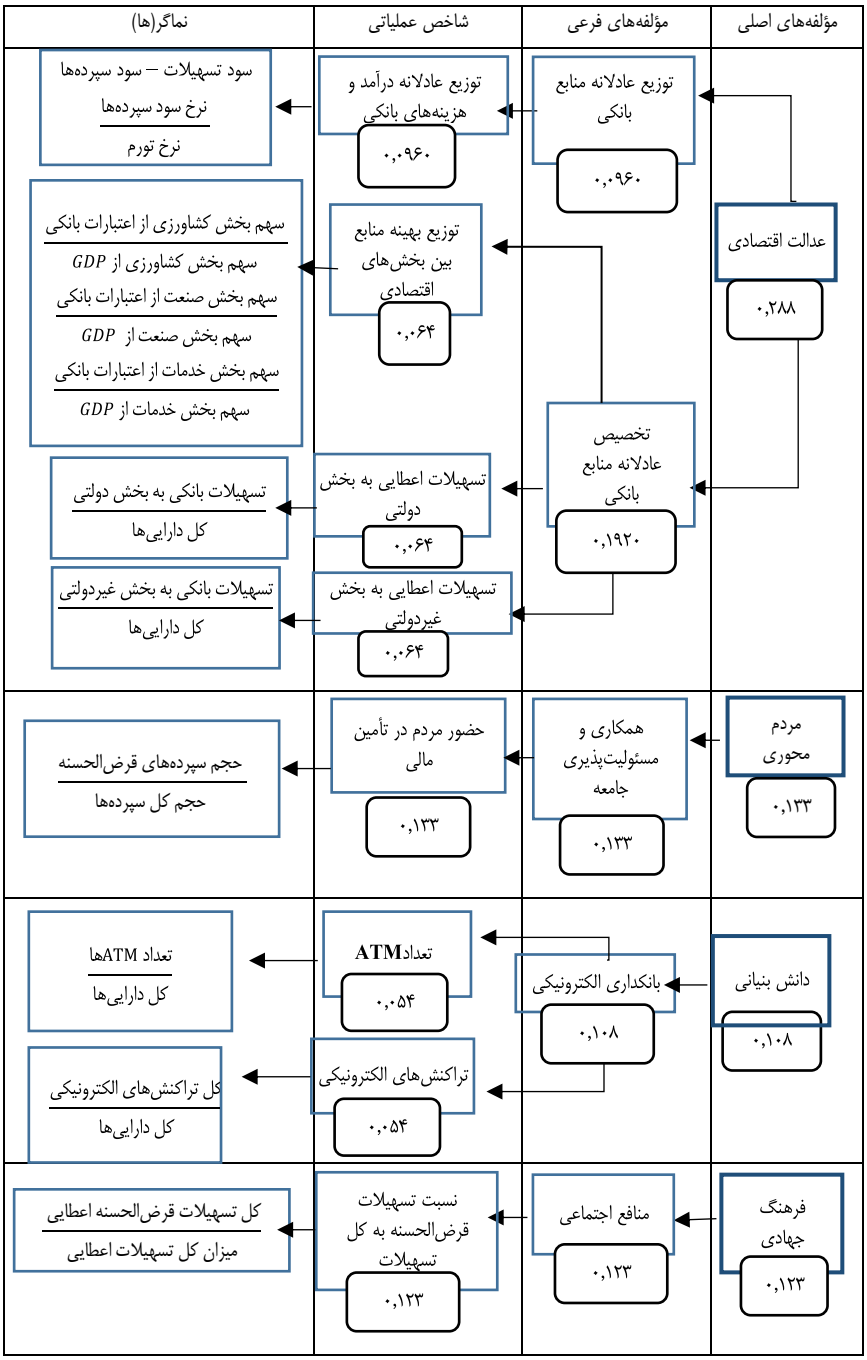
با توجه به نتایج به دست آمده، مؤلفه‌های فرعی «حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان» و «بانکداری الکترونیکی» در تحقق مؤلفه اصلی «دانش‌بنیانی» در نظام بانکی، دارای اهمیت یکسانی هستند.

به‌منظور جلوگیری از طولانی شدن بحث، نتایج حاصل از تحلیل چند متغیره و وزن‌دهی در جدول زیر بیان می‌گردد.

www.SID.ir

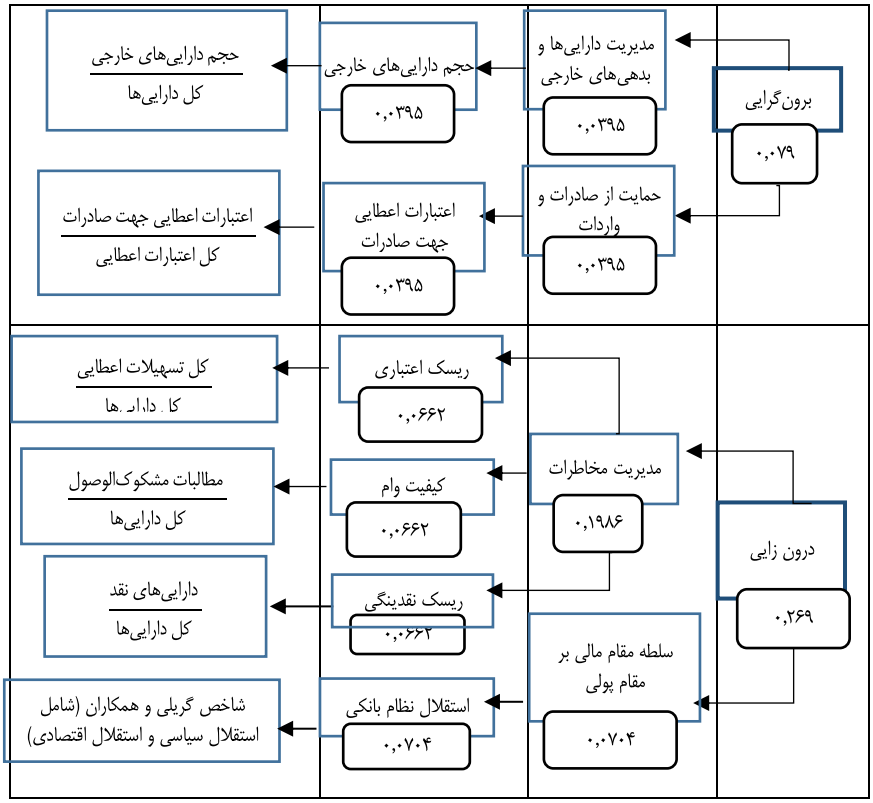
Archive of SID

جدول ۲. دسته‌بندی و وزن‌دهی متغیرها(زیرشاخص‌ها)

www.SID.ir

Archive of SID

منبع: یافته‌های پژوهش

حال باید شاخص‌های عملیاتی تجمیع شوند تا شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی حاصل شود. در این پژوهش، از روش تجمیع خطی استفاده شده که به‌صورت زیر است؛

$$BRI=\sum_{q}^{Q} w_q \cdot I_q \qquad \text{رابطه (۳)}$$
$$\text{With } \sum w_q=۱ \text{ and } ۰ \le w_q \le ۱$$

BRI: شاخص مقاومت بانکداری اسلامی

w_q : وزن مرتبط با شاخص عملیاتی q

I_q : مقدار استاندارد شده شاخص عملیاتی q

در فرایند تجمیع، شاخص‌های عملیاتی با پارامترهای زیر نمایش داده می‌شوند:

www.SID.ir

Archive of SID

جدول ۳. نشانه‌گذاری شاخص‌های عملیاتی

شاخص‌های عملیاتی	پارامتر	شاخص‌های عملیاتی	پارامتر
توزیع بهینه منابع بین بخش‌های اقتصادی	OD	تسهیلات اعطایی به بخش دولتی	GF
توزیع عادلانه درآمد و هزینه‌های بانکی	FD	تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی	NF
حضور مردم در تامین مالی	F	کیفیت وام	LQ
تسهیلات قرض‌الحسنه	GB	تعداد ATM	ATM
حجم دارایی‌های خارجی	FA	تراکنش‌های الکترونیکی	ET
اعتبارات اعطایی جهت صادرات	X	ریسک نقدینگی	LR
استقلال نظام بانکی	IB	ریسک اعتباری	CR

منبع: یافته‌های پژوهش

شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی با وزن‌دهی براساس مقایسات زوجی به صورت زیر است؛

$$BRI=۰,۰۹۶۰(FD)+۰,۰۶۴(OD+GF+NF)+$$
$$۰,۱۳۳(F)+۰,۰۵۴(ATM+ET)+۰,۱۲۳(GB)+ \quad \text{رابطه (۴)}$$
$$۰,۰۳۹۵(FA+X)+۰,۰۶۶۲(CR+LQ+LR)+۰,۰۷۰۴(IB)$$

حال که شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی طراحی گردید، با استفاده از آن درجه مقاومت بانکی در نظام جمهوری اسلامی ایران در طول برنامه‌های اول تا پنجم توسعه اندازه‌گیری می‌شود، سپس، مراحل بعدی روش OECD مورد بررسی قرار می‌گیرد.

جدول ٤. میزان مقاومت بانکی در سال‌های ۱۳٦۸ تا ۱۳۹٤

سال	برنامه‌های توسعه	مقاومت نظام بانکی(BRI)
۱۳۶۸	برنامه اول توسعه	۰,۴۲۸۴۴۰۹۹۶
۱۳۶۹		۰,۳۵۹۹۳۶۵۵
۱۳۷۰		۰,۲۲۰۲۶۲۸۷۱
۱۳۷۱		۰,۲۶۴۰۳۳۶۱
۱۳۷۲		۰,۳۷۵۰۶۳۳۵
۱۳۷۳		۰,۴۱۰۸۴۵۴۰۳
۱۳۷۴	برنامه دوم توسعه	۰,۳۸۰۲۸۸۸۶۱
۱۳۷۵		۰,۴۲۰۹۸۰۵۷۲
۱۳۷۶		۰,۴۲۵۱۱۰۳۳۱
۱۳۷۷		۰,۴۶۴۶۶۴۹۵۵۷
۱۳۷۸		۰,۵۱۰۸۴۳۴۹۲
۱۳۷۹	برنامه سوم توسعه	۰,۵۱۲۱۲۸۸۱۴
۱۳۸۰		۰,۵۱۴۱۴۱۴۶۷
۱۳۸۱		۰,۶۱۳۶۶۲۰۴۲
۱۳۸۲		۰,۵۶۴۳۵۳۵۸۷
۱۳۸۳		۰,۵۸۷۷۳۰۵۵۸

www.SID.ir

Archive of SID

۱۳۸۴	برنامه چهارم توسعه	۰,۵۶۹۶۲۶۱۴۱
۱۳۸۵		۰,۵۵۱۲۵۷۹۰۱
۱۳۸۶		۰,۵۶۸۴۵۱۶۰۹
۱۳۸۷		۰,۵۶۴۵۲۶۰۰۹
۱۳۸۸		۰,۵۵۳۹۲۷۷
۱۳۸۹		۰,۵۵۰۹۰۱۹۷۴
۱۳۹۰	برنامه پنجم توسعه	۰,۶۱۷۸۳۳۴۶۱
۱۳۹۱		۰,۶۴۷۷۱۵۵۸۹
۱۳۹۲		۰,۶۴۱۸۹۷۳۰۶
۱۳۹۳		۰,۵۷۹۴۲۱۹۲۱
۱۳۹۴		۰,۵۰۶۴۰۰۹۳۲

منبع: یافته‌های پژوهش

در این قسمت به بررسی سایر مراحل روش OECD یعنی تحلیل حساسیت، بازگشت به جزییات و معرفی و انتشار پرداخته می‌شود.

در تحلیل حساسیت به بررسی این موضوع پرداخته می‌شود که شاخص مقاومت بانکداری اسلامی به کدام یک از مؤلفه‌های اصلی حساسیت بیشتری دارد. برای این منظور از شش جدول وزنی استفاده شده است. ترتیب قرار گرفتن مؤلفه‌های اصلی در جدول وزنی، از چپ به راست به این صورت است؛ عدالت اقتصادی، مردم‌محوری، دانش‌بنیانی، فرهنگ جهادی، برون‌گرایی و درون‌زایی. در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI1) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه عدالت اقتصادی که وزن بیشتری دارد (۰,۲۵). در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI2) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه مردم‌محوری. در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI3) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه دانش‌بنیانی. در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI4) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه فرهنگ جهادی. در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI5) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه برون‌گرایی و درنهایت، در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI6) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه درون‌زایی.در این قسمت آهنگ رشد شاخص مقاومت بانکی را نسبت به حالتی که تمامی مؤلفه‌ها وزن برابری دارند، محاسبه می‌شود.

نتایج آزمون تحلیل حساسیت شاخص مقاومت بانکی در جدول زیر نمایش داده شده است:

www.SID.ir

Archive of SID

جدول ۵. نتایج تحلیل حساسیت شاخص مقاومت بانکی

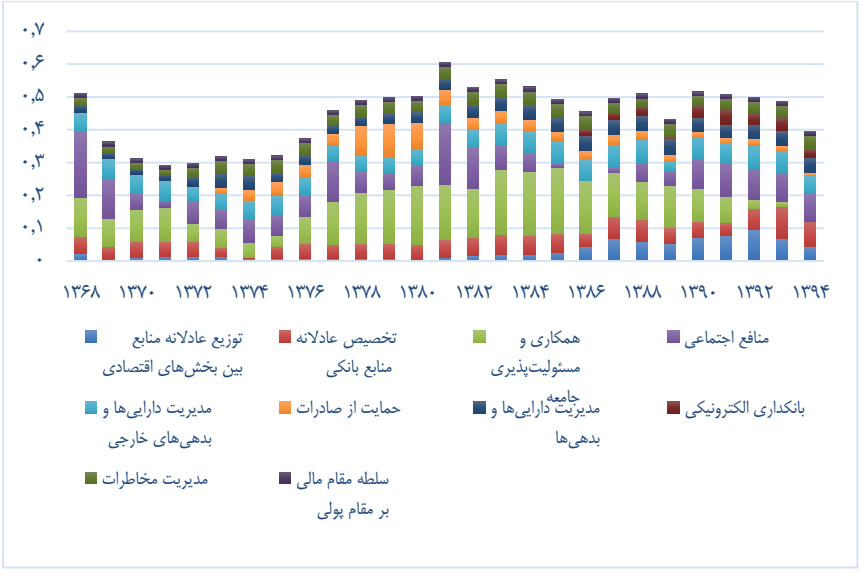
شاخص	جدول وزنی	درصد آهنگ رشد شاخص
BRI 1	(۰,۱۵، ۰,۱۵، ۰,۱۵، ۰,۱۵، ۰,۲۵)	۱,۷
BRI 2	(۰,۱۵، ۰,۱۵، ۰,۱۵، ۰,۲۵، ۰,۱۵)	۳,۳
BRI 3	(۰,۱۵، ۰,۱۵، ۰,۱۵، ۰,۲۵، ۰,۱۵)	-۶,۴
BRI 4	(۰,۱۵، ۰,۱۵، ۰,۲۵، ۰,۱۵، ۰,۱۵)	-۰,۸
BRI 5	(۰,۱۵، ۰,۲۵، ۰,۱۵، ۰,۱۵، ۰,۱۵)	۲,۱
BRI 6	(۰,۲۵، ۰,۱۵، ۰,۱۵، ۰,۱۵، ۰,۱۵)	۲,۱

منبع: یافته‌های پژوهش

براساس جدول فوق، نتایج نشان می‌دهد که اختصاص وزن بیشتری به مؤلفه مردم‌محوری، آهنگ رشد شاخص مقاومت بانکی را بیشتر از سایر مؤلفه‌ها افزایش می‌دهد. به عبارت دیگر، شاخص مقاومت بانکی نسبت به این مؤلفه، حساس‌تر از سایر مؤلفه‌ها است.

برای بررسی مرحله بازگشت به جزییات به این‌صورت عمل می‌شود که سهم هر یک از مؤلفه های فرعی در شاخص مقاومت بانکی نشان داده می شود. شاخص مقاومت بانکی دارای ۹ مؤلفه فرعی است که در تجمیع شاخص ترکیبی سهم متفاوتی دارند. در نمودار زیر سهم هر یک از مؤلفه‌های فرعی نشان داده شده است.

شکل ٦. نتایج حاصل از بازگشت به جزییات شاخص مقاومت بانکداری اسلامی

منبع: یافته‌های پژوهش

www.SID.ir

Archive of SID

همان‌طور که مشاهده می‌شود سهم هر یک از مؤلفه‌های فرعی در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی برای هر یک از سال‌ها متفاوت است. برای مثال، همان‌طور که مشاهده می‌شود در سال ۱۳۹۴ مؤلفه فرعی «همکاری و مسئولیت‌پذیری جامعه» کم‌ترین مقدار را نسبت به سایر سال‌ها در مقاومت بانکی داشته است.

در ادامه و به منظور بررسی مرحله پایانی روش OECD یعنی مرحله معرف و انتشار به بررسی شاخص مقاومت بانکداری اسلامی پرداخته می‌شود. به این منظور، میزان مقاومت نظام بانکی و میزان نوسان آن در هر برنامه توسعه بررسی می‌گردد. در این راستا میانگین مقاومت نظام بانکی و میزان نوسان آن در هر برنامه توسعه محاسبه می‌شود که نتایج در جداول ۶ و ۷ آورده شده است.

جدول٦. مقایسه مقاومت بانکی در هر برنامه توسعه

میانگین مقاومت بانکی در هر برنامه توسعه	برنامه توسعه
۰,۳۲۷۷۶	برنامه اول توسعه
۰,۴۴۰۳۸	برنامه دوم توسعه
۰,۵۵۸۴۰	برنامه سوم توسعه
۰,۵۶۱۵۶	برنامه چهارم توسعه
۰,۵۹۹۲۵	برنامه پنجم توسعه

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۷. مقایسه میزان نوسان مقاومت بانکی در هر برنامه توسعه

میزان نوسانات هر برنامه توسعه	برنامه توسعه
۰,۰۸۴۴۶	برنامه اول توسعه
۰,۰۴۹۴۳	برنامه دوم توسعه
۰,۰۴۴۸۶	برنامه سوم توسعه
۰,۰۰۸۴۵	برنامه چهارم توسعه
۰,۰۵۶۹۶	برنامه پنجم توسعه

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این تحقیق بر اساس تعریف بانکداری مقاومتی متأثر از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، شاخص مقاومت نظام بانکی طراحی و برآورد گردید. همان‌طور که مشخص است بر اساس شاخص مقاومت بانکداری اسلامی طراحی شده بیشترین

www.SID.ir

Archive of SID

میزان مقاومت مربوط به برنامه توسعه پنجم توسعه و کم‌ترین آن مربوط به برنامه اول توسعه است. نکته مهم این است که اگرچه میزان مقاومت در برنامه سوم تا پنجم نسبت به دو برنامه قبل بیشتر شده اما، در طول سه برنامه سوم، چهارم و پنجم تغییرات محسوسی نداشته است.

هم‌چنین بر اساس شاخص ترکیبی طراحی شده، بیشترین و کم‌ترین میزان نوسان درجه مقاومت بانکی، به ترتیب مربوط به برنامه اول توسعه و برنامه چهارم توسعه است. بر این اساس پیشنهاد می‌گردد بانک مرکزی جمهوری اسلامی در ارزیابی و کنترل محیط بانکی کشور از شاخص مذکور استفاده نماید. هم‌چنین در مطالعات آینده اثر شاخص مذکور بر متغیرهای واقعی کلان اقتصادی از جمله سرمایه‌گذاری، مصرف، اشتغال و غیره مورد بررسی قرار گیرد.

www.SID.ir

Archive of SID

منابع

ابراهیمی، آیت‌اله و سیف، الهمراد. ۱۳۹۴. «مفهوم شناسی و زمینه‌یابی بانکداری مقاومتی در اقتصاد ایران». فصلنامه روند. سال ۲۲. شماره : ۱۹-۵۴.

ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی از سوی مقام معظم رهبری. ۱۳۹۲/۱۱/۲۹.

برومند، شهرزاد و همکاران. ۱۳۸۷. امنیت اقتصادی در ایران و چند کشور منتخب (مطالعه تطبیقی). تهران: مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی T چاپ اول.

بیانات مقام معظم رهبری در جمع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی در مشهد. ۱۳۸۶/۱/۱.

بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی. ۱۳۹۲/۰۱/۰۱.

پیغامی، عادل و سلیمانی، یاسر. ۱۳۹۶. مبانی و چهارچوب‌های نظری اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج اقتصادی، مجموعه مقالات اقتصاد مقاومتی، انتشارات بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.

پیغامی، عادل؛ سمیعی‌نسب، مصطفی و سلیمانی، یاسر. ۱۳۹۴. جستارهایی در اقتصاد مقاومتی: مقاوم‌سازی اقتصادی در ادبیات متعارف؛ مبادی علمی و نظری، تهران: انتشارات امام صادق(ع).

جعفری صمیمی، احمد و درخشانی درآبی، کاوه. ۱۳۹۴. «استقلال بانک مرکزی در ایران: تحلیل نظری و تجربی». فصلنامه پژوهش‌های پولی- بانکی، سال هشتم، شماره ۲۴: ۱۶۷-۱۹۰.

حسین‌پور، داوود و صدیقی، رامین. ۱۳۹۷. «بررسی رابطه مدیریت دانش و مدیریت جهادی با اقتصاد مقاومتی». مجله مدیریت توسعه و تحول، شماره ۳۴: ۲۵-۴۱.

خالقی، محمدجواد. ۱۳۹۵. «نقش نظام بانکی در تحقق اقتصاد مقاومتی». ماهنامه پژوهش ملل. دوره اول، شماره ۶: ۱-۱۱.

خلیلی عراقی، منصور و رمضان‌پور، اسماعیل. ۱۳۸۰. اهمیت محیط باثبات اقتصاد کلان، «مجله تحقیقات اقتصادی». شماره ۵۸. دوره ۹: ۱-۲۸.

خوش‌طینت، محسن، امیدی‌نژاد، محمد و رضوانیان، منیره. ۱۳۹۴. «اثر ساختار تامین مالی بر ریسک درماندگی بانک‌ها». مطالعات مالی و بانکداری اسلامی، سال اول،

www.SID.ir

Archive of SID

شماره ۲: ۱-۲۷.
دهقان‌پور، بابک؛ شفیعی، آزاده و محمدی، مهران. ۱۳۹۴. «اقتصاد مقاومتی؛ مطالعه مروری ابعاد و ویژگی‌ها». ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، شماره ۱۸۶: ۵۵-۶۴.
رنانی، محسن و باستانی‌فر، ایمان. ۱۳۸۶. «کاتالاکسی و عدالت: بررسی پیامدهای توزیعی مداخله در کاتالاکسی (مطالعه موردی: شهر اصفهان)»، پژوهشنامه اقتصادی، دوره ۷، شماره ۴: ۲۸۵-۳۳۱.
سلیمانی، یاسر و سیدحسین‌زاده‌یزدی، سعید. ۱۳۹۵. «تبیین رویکردها و مؤلفه‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (بررسی موردی: تبیین بند دوازدهم سیاست‌ها: مؤلفه‌های دیپلماسی اقتصادی)»، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال چهارم، ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی: ۹۱-۱۱۴.
سید نورانی، سید محمدرضا؛ خادم علیزاده، امیر و رضوانی، سید علی. ۱۳۹۶. «طراحی شاخص ترکیبی بانکداری اسلامی در ایران». فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال هفدهم، شماره ۶۸: ۱۱۹-۱۵۱.
سیفلو، سجاد. ۱۳۹۵. «طراحی الگوی بانکداری مقاومتی؛ مطالعه موردی بانک نیازهای اساسی»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال ۱۶، شماره ۶۴: ۵۵-۸۵.
کمیسیون بازار پول و سرمایه. ۱۳۹۵. تبیین ابعاد و شاخص‌های نقش نظام پولی و بانکی در تحقق اقتصاد مقاومتی، دبیرخانه کمیسیون‌های تخصصی اتاق ایران، شماره گزارش: ۰۴۹۵۳۴: ۱-۱۵.
موسویان، سید عباس و ابراهیمی، میمنت. ۱۳۹۲. شاخص‌های ارزیابی بانکداری اسلامی. نخستین کنفرانس ملی توسعه مدیریت پولی و بانکی. تهران: دبیرخانه دایمی کنفرانس توسعه مدیریت پولی و بانکی: ۱-۱۶.
مهرآرا، محسن و مهران‌فر، مهدی. ۱۳۹۲. «عملکرد بانکی و عوامل کلان اقتصادی در مدیریت ریسک. فصلنامه مدلسازی اقتصادی»، سال هفتم، شماره ۱: ۲۱-۳۷.
میرجلیلی، سید حسین و بزرگی، روشنک. ۱۳۹۷. «بررسی شاخص ترکیبی تاب‌آوری اقتصادی ایران طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۴»، دو فصلنامه علمی- پژوهشی جستارهای اقتصادی ایران، سال ۱۵، شماره ۲۹: ۶۹-۹۴.
واعظ برزانی، محمد؛ خالقیان میمند، علی؛ حیدری، محمدرضا و طغیانی، مهدی. ۱۳۹۵. «سیاست‌های مالی تحت راهبرد اقتصاد مقاومتی»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد مقاومتی، سال هفدهم، شماره ۶۶: ۱۳-۴۵.
Berry. C, Ryan-Collins. B & Greenham. T. 2015. Financial System Resilience Index; Building a strong financial system. New Economics Foundation (NEF). 82(15). pp: 1-78.
Briguglio, L & Piccinino, S . 2009. Growth and Resilience in East Asia and The Impact Of The 2009 Global Recession. UNITED NATIONS

www.SID.ir

Archive of SID

UNIVERSITY. 15(11). pp: 1-22.

Crossen, Christipher. Liang, Xuan. Protsyk, Andriy & Zhang, Jing. 2014. The Banking System's Resilience: A report prepared for The Clearing House Association. Quatitative Research Group. 16(9). pp:1-40.

Farooq. M & Zaheer, S. 2015. Are Islamic Banks More Resilient during Financial Panics?. IMF Working Paper. 15(41). Pp:1-29.

Guillaumont, P. 1999. On the Economic Vulnerability of Low Income Countries, mimeo, CERDI-CNRS, Université d'Auvergne, France,1999, p: 20.

hamel, G & Valikangas, L. 2003. The quest for resilience. Harvard Business Review. 81(9). Pp: 355-358.

Kumar, M., & Yadav, G. C. 2013. Liquidity risk management in bank: a conceptual framework. Journal of Management and Research. 72(4). pp: 201-221.

Miller, E. 2010. Solidarity Economy: Key Concepts and Issues. Solidarity Economy I: Building Alternatives for People and Planet. pp: 25-41.

Handbook on Constructing Composite Indicators METHODOLOGY AND USER GUIDE. 2008. OECD PUBLICATIONS. pp: 1-162.

www.SID.ir